

RB

0444

STRAFBAARSTELLING VAN AANVALSOORLOG

REDE BIJ DE AANVAARDING
VAN HET HOOGLEERAARSAMBT
AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT OP
9 NOVEMBER 1928 UITGESPROKEN

DOOR

MR. V. H. RUTGERS

BIBL. VRIJE UNIVERSITEIT

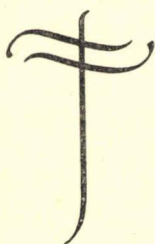
AMSTERDAM
N.V. DAGBLAD EN DRUKKERIJ DE STANDAARD

STRAFBAARSTELLING VAN AANVALSOORLOG

REDE BIJ DE AANVAARDING
VAN HET HOOGLEERAARSAMBT
AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT OP
9 NOVEMBER 1928 UITGESPROKEN

DOOR

MR. V. H. RUTGERS

Bibliotheek
Vrije Universiteit
Amsterdam

Rutgers archief

AMSTERDAM
N.V. DAGBLAD EN DRUKKERIJ DE STANDAARD

Bibliotheek
Vrije Universiteit
Amsterdam

Rutgers archief

RG 263 k

*Hoogeerzame Heeren Directeuren onzer Vereeniging,
Hoogachtbare Curatoren dezer Hoogeschool,
Hooggeleerde Heeren Professoren,
Zeergeleerde Heeren Doctoren in de Wetenschap,
Dames en Heeren Studenten,
En voorts gij allen, die opkwaamt om deze plechtig-
heid met Uwe tegenwoordigheid te vereeren,
Zeer gewenschte toehoorders!*

Sedert den wereldoorlog is een denkbeeld op den voorgrond gekomen in de kringen van criminalisten en van beoefenaren van het volkenrecht dat, indien het in verwezenlijking zou treden, aan het strafrecht een belangrijke uitbreiding zou geven; dat niet alleen een vermeerdering van het aantal strafbare feiten zou meebrengen, maar ook de schepping van een nieuw straf-gerecht en zelfs mogelijk uitbreiding van de heerschappij van het strafrecht over personen, die tot nog toe daaronder niet vielen. Ik bedoel het denkbeeld om den aanvalsoorlog strafbaar te stellen.

Hem, die zich belast ziet met het academisch onderwijs in het strafrecht, kan zulk een toevoeging van een nieuwe provincie aan het gebied dier wetenschap niet onverschillig laten. Het leek mij dan ook niet ongepast over het genoemde denkbeeld in dit uur eenige beschouwingen aan Uwe aandacht te onderwerpen.

Kwam de poenale sanctie op het verbod van aanvalsoorlog tot stand, dan zou daarmee een werkelijk internationaal strafrecht geboren zijn. Het denkbeeld wordt dan ook veelal verdedigd in het verband van een verderstrekkend en meer algemeen stelsel van internationaal strafrecht.

Het strafrecht, dat thans bestaat, heeft een nationaal karakter. Zijn grondslag is het recht en de plicht van het staatsgezag om straf te bedreigen en aan overtreders op te leggen. Von Liszt spreekt liever als grondslag van het positieve strafrecht van Strafgewalt van den staat dan van subjectief strafrecht; met die keus kan zoowel de gedachte verworpen worden dat aan den

staat, als een persoon, een subjectief recht zou toekomen, als ook de gedachte dat de grondslag van de straffende werkzaamheid van den staat gelegen is in het recht. Wat daarvan zij, het nationale karakter van het strafrecht wordt door die woordenskeus niet aangetast. De strafgerechten zijn nationale organen; zij passen de nationale wet toe. Een nationale wet is de strafwet niet slechts in juridischen zin als wet van den staat; maar onder de doeleinden, die zij nastreeft, bekleedt de beveiliging van de nationale staatsorde een belangrijke plaats; en het wordt aan het strafwetboek ook ten goede gerekend, wanneer het, gelijk Van Hamel van ons in de plaats van den Code Pénal getreden nationaal Wetboek van Strafrecht zegt, met nationale opvattingen en behoeften overeenstemt.

Met dat nationaal karakter van het Strafrecht is niet in strijd wat men internationaal strafrecht noemt. De nationale strafrechtspleging bevindt zich niet op een afgesloten eiland; de grenzen van de bevoegdheid van den strafrechter moeten worden geregeld, evenals de grens van toepasselijkheid der nationale strafwet. Die regeling, die de hoofdzaak uitmaakt van wat internationaal strafrecht heet, vindt in den regel plaats in de nationale wet zelve, en zou in zoover op den naam van internationaal strafrecht eigenlijk geen aanspraak hebben. Het internationale recht, zegt het Permanent Hof van Internationale Justitie in zijn arrest in de Lotus-zaak, verbiedt den staten in het algemeen niet hun wetten en hun jurisdictie uit te strekken over personen, goederen en handelingen buiten hun grondgebied; het laat hen in dit opzicht een groote vrijheid, voor enkele gevallen slechts aan beperkende regelen onderworpen. De juistheid van het adjectief in den naam internationaal strafrecht wordt dan ook door velen betwist; evenals trouwens de juistheid van het substantief, daar het internationaal strafrecht niet strafrecht in materieelen zin is, doch bestemd om aan te geven welk materieel strafrecht moet worden toegepast; wat men o.a. tot uiting heeft trachten te brengen in den voor dagelijksch gebruik zeker weinig geschikten term „strafrechtstoepassingsrecht". In ieder geval bezegelt dit internationaal strafrecht de afscheiding van de nationale strafrechtssystemen en strafrechtsplegingen. Te meer wordt het nationale karakter van het strafrecht door het z.g. internationale strafrecht geaccentueerd, wijl als grondslag voor de competentie van den nationalen rechter en voor de toepasselijkheid van de

nationale wet een overheerschende rol wordt vervuld door het territorialiteits-beginsel, aangevuld door het actief en passief nationaliteits-beginsel; de grens van de heerschappij van het strafrecht wordt dus bepaald door het gezag over het eigen grondgebied en de eigen burgers van den staat en de bescherming van de nationale rechtsbelangen. Een competentieregeling volgens het universaliteitsbeginsel zou aan het strafrecht zonder twijfel een meer internationaal karakter geven. Dit beginsel vindt echter slechts een zeer beperkte toepassing. In ons strafwetboek is het alleen de zeeroover, de *hostis generis humani*, die krachtens dit beginsel onder de Nederlandsche strafwet valt, waar en tegen wie hij zijn misdrijf ook pleegt. Voor slavenhandel had de regeering dezelfde behandeling voorgesteld; zij heeft echter dit voorstel na verzet uit de Tweede Kamer teruggenomen. De hoogleeraar Pella, een van de voorvechters van het nieuwe internationaal strafrecht, — en hij niet alleen, — voorziet een toekomst, waarin het territorialiteits- en personaliteitsbeginsel geheel door het stelsel der universaliteit zullen zijn verdrongen en alle staten zullen samenwerken tegen de overtreders van het gemeene recht, naar het beginsel: *ubi te invenero ibi te judicabo*. Hij ziet een bewijs van het voortgaand verval van het klassieke internationale strafrecht in de aanvankelijke universalisatie van de repressie, die men kan waarnemen bij misdrijven als zeeroof, handel in vrouwen en kinderen, en andere. De heerschende opvatting is intusschen eene andere. De wereldrechtpleging van het universaliteitsbeginsel wordt door von Liszt wetenschappelijk onhoudbaar en practisch niet door te voeren genoemd en door Hafter verwezen naar grootendeels utopische sferen. Garraud ziet wel een toenemende overeenstemming in het algemeen deel van het strafrecht, maar bijna geen enkele vordering in dit opzicht bij de omschrijving der strafbare feiten. Hij wijst Pella op de moeilijkheden, die tot nog toe zelfs in bondsstaten als de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Zwitserland de totstandkoming van een bondsstrafwet hebben verhinderd.

Het nationaal karakter der strafwet wordt dus door het z.g. internationaal strafrecht in geen deele aangetast. Evenmin heeft dit plaats door de rechtshulp van uitlevering of door de samenwerking van politie-organen van verschillende landen bij de bestrijding der criminaliteit, eene samenwerking die tegenover het internationale karakter van verschillende vormen der

criminaliteit in toenemende mate noodig en aanwezig is. Van internationaal strafrecht in strikten zin kan eer gesproken worden bij tractaten, die voor de staten de verplichting medebrengen om bepaalde feiten strafbaar te stellen, gelijk het verdrag ter beteugeling van de verspreiding van en den handel in ontuchtige uitgaven van 12 September 1923. Maar ook dit verdrag, dat de competentie van den rechter afhankelijk stelt van de plaats van het misdrijf of de nationaliteit van den dader, laat ten slotte het nationale karakter van strafwetgeving en strafrechtspleging onaangetast.

In den vollen zin des woords mag van internationaal strafrecht worden gesproken, bij het voorstel om het beginnen van een aanvalsoorlog strafbaar te stellen en door een internationaal gerechtshof te doen berechten, en bij de andere voorstellen, die gedaan zijn om aan zulk een internationaal gerechtshof de berechting van bepaalde vergripen op te dragen. Donnedieu de Vabres gebruikt hier den term *droit international pénal*, en noemt dit een tak van het *droit international public*, in tegenstelling met het *droit pénal international*, dat tot het interne strafrecht behoort.

Het streven naar zulk een nieuw internationaal strafrecht, naar een wereldrechtspraak over krachtens internationaal recht strafbare feiten, dankt zijn ontstaan aan den wereldoorlog.

Gedurende den oorlog was de bestraffing van krijgshandelingen in strijd met het volkenrecht, van delicten volgens het gemeene recht, die niet krachtens het oorlogsrecht straffeloos waren, een brandende vraag. Van weerszijden werd telkens de aanklacht gehoord, dat zulke vergripen door de tegenpartij werden geduld of zelfs stelselmatig werden bedreven. Van vertrouwen in de rechtspraak van de tegenpartij was geen sprake. Het was dan ook geen wonder dat bij het evidente gevaar van een te tolerant optreden tegenover vergripen van eigen onderdanen en een te vindictief optreden tegenover die van vijandelijke militairen, die in krijgsgevangenschap waren geraakt, de gedachten, ook in neutrale landen, uitgingen naar een onpartijdigen internationalen rechter, aan wien de bestraffing van zoodanige vergripen zou kunnen worden opgedragen.

In het verdrag van Versailles vindt men een zekeren weerklank van die onbevredigdheid met den bestaanden toestand in de artikelen 228—230, waarin de Duitsche regeering aan de gealliëerde en geassocieerde mogendheden de bevoegdheid geeft

de personen, die van handelingen in strijd met de oorlogswetten en gewoonten beschuldigd worden, voor hun krijgsraden te brengen en waarbij de Duitsche regeering zich verbindt, die personen uit te leveren. Tengevolge van het krachtig verzet in Duitschland is aan deze bepalingen ten slotte geen uitvoering gegeven.

De overtuiging van de gealliëerden omtrent de oorzaken van den wereldoorlog en omtrent de wijze waarop deze door Duitschland gevoerd werd, uitte zich voorts in het streven om den Duitschen keizer voor den strafrechter te brengen. Eenstemmigheid hierover en omtrent de wijze, waarop dit behoorde te geschieden, bestond bij hen allerminst. Door de Conferentie in Parijs was een commissie in het leven geroepen om een onderzoek in te stellen naar de verantwoordelijkheid van hen, die den oorlog hadden veroorzaakt, naar de inbreuken op het oorlogsrecht door de troepen der Centrale mogendheden en de verantwoordelijkheid daarvoor, en omtrent de instelling van een rechtbank, die de schuldigen zou kunnen berechten.

Wat de oorzaken van den oorlog betreft, oordeelde die commissie onder meer in haar verslag, dat geen strafvervolgning kon worden ingesteld tegen hen, die voor de schennis van de Belgische neutraliteit verantwoordelijk waren, in het bijzonder den ex-keizer. In de conclusies van de commissie was intusschen een aanbeveling te vinden, niet alleen dat over de schending van de Luxemburgsche en Belgische neutraliteit door de conferentie een formeele veroordeeling zou worden uitgesproken, maar ook om ten aanzien van de personen, die voor het uitbreken van den oorlog en de daden, die in verband daarmee waren verricht, verantwoordelijk waren, speciale maatregelen te nemen en een speciaal orgaan in het leven te roepen om met hen te handelen gelijk zij verdienden. Deze niet toegelichte aanbeveling kon de instemming van de Amerikaansche leden der commissie niet verwerven. Dezen verzetten zich eveneens ertegen, dat voor den rechter, die over vergrijpen tegen het oorlogsrecht zou hebben te oordeelen, ook staatshoofden zouden kunnen terechtstaan. Met een beroep op de Amerikaansche rechtspraak verdedigden zij de immuniteit van een staatshoofd tegen gerechtelijke vervolging anders dan in zijn eigen land. In het vredesverdrag is ten slotte de uitdrukkelijke vermelding van staatshoofden onder hen, die wegens handelingen in strijd met het oorlogsrecht kunnen terechtstaan, achterwege gebleven; maar een afzonderlijk artikel is

opgenomen, waarin de ex-keizer in staat van beschuldiging wordt gesteld pour offense suprême contre la morale internationale et l'autorité sacrée des traités. Een speciale rechtbank van vijf rechters, benoemd door de vijf voornaamste gealliëerde mogendheden, zou hem berechten, daarbij handelende sur motifs inspirés des principes les plus élevés de la politique entre les nations avec le souci d'assurer le respect des obligations solennelles et des engagements internationaux ainsi que de la morale internationale.

Ieder hier te lande weet, dat het keizer-proces niet heeft plaats gehad; men kent de schoone bladzijde, die het vastberaden verzet van minister Van Karnebeek tegen de uitlevering van den beschuldigde aan onze diplomatieke geschiedenis heeft toegevoegd. Dat de berechting van den ex-keizer daardoor achterwege is gebleven, niet velen zijn het, die daarover nog treuren. Zelfs Larnaude, die met De Lapradelle in een advies aan de Fransche regeering de strafrechtelijke aansprakelijkheid van den keizer had betoogd met een beroep op Victoria, Bellini en Vattel en die van den regel nulla poena sine lege had geschreven: „elle fléchit nécessairement pour s'adapter à des circonstances exceptionnelles du droit public, les causes du droit politique par exemple. C'est ainsi qu'en France la cour de justice dans une affaire récente a pu proclamer sa souveraineté et puiser dans cette souveraineté le pouvoir discrétionnaire de déterminer et de choisir la peine applicable", zelfs Larnaude heeft de bepaling van het vredesverdrag veroordeeld, wjl zij den vasten bodem van het recht had verlaten.

Intusschen heeft internationale rechtspraak, gelijk men voor den ex-keizer wilde improviseeren, verscheidene verdedigers gevonden, maar dan als vaste instelling, ook, maar niet alleen, in verband met het algemeen pogen om middelen ter voorkoming van den oorlog te vinden.

Daar is in de eerste plaats het voorstel van het Belgische lid van het comité van juristen, in 1920 door den Raad van den Volkenbond belast met het gereedmaken van een ontwerp voor de instelling van een Permanent Hof van Internationale Justitie, baron Descamps. Hij stelde een hooggerechtshof voor, bestaande uit één lid voor iederen staat, dat zou oordeelen over de misdaden contre l'ordre public international et le droit des gens universel, zonder daarbij aan eenige regeling omtrent strafbare feiten en straffen gebonden te zijn. In het comité vond het voor-

stel verdediging en bestrijding. Besloten werd in een voeu niet anders te doen dan het onderzoek van dit voorstel, waarvan het gewicht werd erkend, aan Raad en Vergadering van den Volkenbond aan te bevelen, aan welke aanbeveling deze organen niet hebben voldaan.

Meer gevolg heeft de behandeling van de internationale strafrechtspraak gehad in de International Law Association, waar de zaak in de conferentie te Buenos Aires in 1922 door den onlangs overleden secretaris Bellot en Lord Phillimore aan de orde werd gesteld. De verdere behandeling te Stockholm in 1924 en te Weenen in 1926 leidde tot de aanneming van een ontwerp-statuut voor een permanent internationaal crimineel gerechtshof, georganiseerd naar analogie van het Permanent Hof van Internationale Justitie. Het hof zou moeten oordeelen over schending van internationale verplichtingen van een strafrechtelijk karakter, over schending van verdragen tot regeling van de wijze van oorlogvoeren, en schending van het door beschaafde volken algemeen erkende oorlogsrecht. De omschrijving van het door het hof toe te passen recht komt ongeveer overeen met het analoge voorschrift van het statuut van het Permanent Hof van Internationale Justitie, met dit voorbehoud, dat geen feit strafbaar zal zijn, tenzij het als zoodanig is aangewezen door het statuut van het hof of door het nationale recht van den beschuldigde. Zoowel staten als particuliere personen zouden voor het hof kunnen terechtstaan. Een staat, die schuldig bevonden wordt, kan worden veroordeeld tot betaling aan den staat, die de klacht heeft ingediend van een geldboete, een vergoeding van de veroorzaakte schade en een schadevergoeding voor onderdanen of burgers, die schade geleden hebben. Particuliere personen kunnen worden veroordeeld tot de straf, die het Hof passend acht, maar niet tot geeseling, tot de doodstraf alleen, wanneer zij voor een soortgelijk vergrijp ook wordt bedreigd door hun nationale wet, en in alle andere gevallen tot gevangenisstraf, hechtenis of geldboete. Van een strafbaar stellen van het voeren van oorlog is in het ontworpen statuut geen sprake.

Van verdere strekking zijn de resoluties in 1926 te Brussel aangenomen door het eerste internationaal strafrechtelijk congres van de in 1924 gestichte Association internationale de droit pénal. Het congres sprak zich uit ten gunste van het geven van strafrechtelijke bevoegdheid aan het Permanent Hof van Internationale Justitie. In de rapporten, die het Congres voor

zich had, werden een groot aantal onderwerpen vermeld, welke aan het Hof zouden kunnen worden opgedragen. In het rapport van Saldana worden acht groepen daarvan onderscheiden. Het congres wenschte, dat het Hof zou worden geraadpleegd over competentiegeschillen tusschen staten nopens strafwetgeving of strafrechtspleging en over revisie van onderling onvereinigbare strafveroordeelingen in verschillende staten ter zake van hetzelfde feit. Voorts zou het Hof oordeelen over de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van staten ter zake van onrechtvaardige aggressie en van alle schending van het internationale recht, over strafrechtelijke verantwoordelijkheid van individueele personen in verband met aggressie en schending van het internationale recht in vredes- en oorlogstijd en over vergrijpen van particulieren, die niet voor een nationalen rechter kunnen worden gebracht. De strafbare feiten en de straffen zouden te voren in verdragen behoorlijk omschreven moeten zijn. Naar aanleiding van deze resoluties heeft eene door het bestuur van de Association benoemde commissie een voorontwerp voor een statuut voor een strafkamer van het Permanent Hof van Internationale Justitie samengesteld, welk ontwerp kort geleden door Pella is gepubliceerd. Vóór die publicatie heeft echter de mederapporteur van Pella op het Brusselsch congres en zijn medelid van de genoemde commissie Donnedieu de Vabres een snijdende critiek op de Brusselsche resoluties doen verschijnen, waaruit bleek, dat de vrij groote mate van overeenstemming, die te Brussel scheen aanwezig te zijn, in werkelijkheid niet bestond.

In de Interparlementaire Unie is het internationaal strafrecht in 1925 ter sprake gekomen in haar XXIIIste Conferentie, te Washington gehouden. Na een rapport van den Roemeenschen gedelegeerde Pella nam de Conferentie eene resolutie aan, waarin de mogelijkheid werd geconstateerd van een collectieve criminaliteit van staten, waarvan nadere studie aan het licht moet brengen, door welke wetten zij wordt beheerscht en welke middelen van preventie en repressie tegen haar zijn toe te passen; en waarbij besloten werd een permanente commissie in het leven te roepen, die tot taak zou hebben de sociale, politieke, economische en moreele oorzaken van den aanvalsoorlog te bestudeeren en middelen te vinden ter voorkoming van dit misdrijf, en voorts een voor-ontwerp gereed te maken voor een internationaal strafwetboek, of, woordelijk, voor een code répressif des nations,

In inrichting en woordenkeus weerspiegelt deze resolutie de opvatting van den rapporteur, den Roemeenschen hoogleeraar Pella, die niet alleen in zijn rapporten aan de interparlementaire conferentie en het internationaal strafrechtcongres, maar ook in andere geschriften zijn denkbeelden omtrent het nieuwe internationaal strafrecht heeft uiteengezet, daarbij uitgaande van een sociologische opvatting van het strafrecht. Van zijn hoofdwerk: „La criminalité des Etats et le Droit Pénal de l'Avenir" verscheen door de zorgen van de Roemeensche groep der Interparlementaire Unie een tweede druk, voorafgegaan door een beoordeeling van de in het werk ontwikkelde denkbeelden door een vijftigtal hoogleeraren en andere personen, grootendeels uit de Latijnsche landen, die hun instemming of bewondering te kennen gaven.

Het staat intusschen allermint zoo, dat de beweging ten gunste van het nieuwe internationaal strafrecht beperkt zou zijn tot de aanhangers van de sociologische school. Wel vindt men in de rij van mannen, die Pella toejuichen de namen van Ferri, Garofalo, Garraud, Carnevale, doch de aanvaarding van de internationale strafrechtspraak door de overgrootste meerderheid der genoemde vereenigingen, doet zien, dat zij in een wijden kring aanhangers, althans geen verzet heeft gevonden.

Ik acht mij, ook afgezien hiervan, gerechtigd, om bij de beschouwingen, die ik er aan wijd, te blijven staan op den strafrechtelijken grondslag van het strafrecht. Dat ik voorts daarbij mij bepaal tot het denkbeeld van het brengen van den aanvalsoorlog voor den strafrechter en niet dan zijdelings ter sprake breng de wijder taak, die aan den internationalen strafrechter is toegedacht, als het berechten van Heimatlosen, van zeeroof en soortgelijke misdrijven, van vergripen tegen het oorlogsrecht, enzovoort, is niet, omdat al deze denkbeelden geen belangstelling waard zouden zijn, maar omdat ik reeds met de gestelde beperking gevaar loop te veel van Uwe aandacht te vragen.

Bij de overweging van de poenale sanctie op den aanvalsoorlog is de eerste vraag, die ik stel: welk is het feit, waarop straf gesteld zal worden?

Het is noodzakelijk, dat de omschrijving van dit feit te voren wordt gegeven.

Slechts weinigen zijn er, die het oordeel deelen van Larnaude en de Lapradelle, dat de regel nulla poena sine lege bij een rechtspleging van zoo hoog politiek karakter, als het

hier geldt, kan worden ter zijde gesteld. In de besproken resoluties van Washington, Brussel en Weenen wordt die regel geëerbiedigd. Garraud ziet genoegzamen grond voor ingrijpen door criminalisten in de discussies, die te langen tijd uitsluitend in den kring van staatslieden en volkenrechtsgeleerden hebben plaats gehad, in het feit, dat zij de eenigen zijn geweest, die op het gevaar wezen van een gewoonterechtelijken grondslag voor het internationaal strafrecht en van formules zoo vaag als die van het Protocol van Genève. Travers wijst er op, dat dezelfde redenen, die het beginsel *nullum crimen nulla poena sine lege* hebben doen aanvaarden in het nationaal recht, ook gelden voor het internationaal strafrecht. Indien ergens, dan moet bij de toepassing van het strafrecht, dat over zoo scherpe wapenen beschikt, de rechtszekerheid, de veiligheid tegen willekeur, gewaarborgd worden. Donnedieu de Vabres komt in zijn jongste werk, in tegenstelling met zijn vroeger geuite meening, tot de conclusie dat de regel tegen staten niet even strikt kan worden toegepast als tegen individuen. De grond daarvoor zoekt hij in het feit, dat het hier te doen is om veiligheidsmaatregelen, hetgeen volgens hem zou medebrengen dat het gezichtspunt der positivistische school maatgevend is. Kallab, dien Donnedieu de Vabres aanhaalt, trekt een juister conclusie; het gaat alleen om veiligheidsmaatregelen tegen staten, zegt hij, en dus bevinden wij ons niet op het terrein van het strafrecht.

Een beroep op de procedure, in Engeland bekend onder den naam van *empeachment*, en op de de Angelsaksische opvatting in het algemeen kan niet leiden tot het verlaten van den regel *nulla poena sine lege*. Van deze politieke vervolging voor het Hoogerhuis, waarvan sedert 1803 geen voorbeeld is aan te wijzen, zegt Dicey: „Het wapen, waarmee vooreen aanvallen op de vrijheid werden afgeslagen, is door zijn rust verroest. Het heeft een plaats gekregen in de oudheidkamer van de constitutie en zal, naar verwacht mag worden, nimmer meer uit de scheede komen." In den ontwikkelingsgang van het strafrecht zou de toepassing van daarop gelijkende procedures niet anders dan een schrede achterwaarts beteekenen.

Wordt het beginsel *nullum crimen sine lege* aanvaard, dan moet daarmee ook ernst worden gemaakt. Dat geschiedde niet door Descamps, die in het juristen-comité van 1920 tegenover het beroep van mr. Loder op den alouden regel meende, dat reeds voldoende omschrijving van het strafbare feit aanwezig

is, wanneer gesproken wordt van „des crimes contre le droit des gens universels". Waartoe zulke elastische strafbepalingen leiden kunnen, heeft de toepassing van de strafbepaling tegen grober Unfug in Duitschland bewezen. In het bijzonder moet tegen zulke vage bepalingen bezwaar gemaakt worden, wanneer zij den grondslag moeten vormen van een contrôle van regeeringsdaden door den rechter. Dan wordt de wettigheidscontrôle tot een behoorlijkheidscontrôle, en dan rijst ook de vraag, waarop van der Grinten voor een paar jaar weer de aandacht vestigde met betrekking tot de administratieve rechtspraak, of men ten slotte de leiding van de administratie niet toevertrouwt aan een orgaan, dat daarvoor niet geschikt is.

In het ontwerp-statuuut voor een strafkamer van het Permanent Hof van Internationale Justitie van de Association Internationale pour le droit pénal wordt dan ook bepaald dat in het internationaal strafwetboek de elementen der strafbare feiten *nauwkeurig* moeten bepaald zijn.

Vraagt men nu naar het feit, dat als aanvalsoorlog strafbaar moet worden gesteld, dan blijkt de omschrijving daarvan op niet geringe moeilijkheden te stuiten.

Tot nog toe is het vergrijp, dat men den internationalen rechter wil doen berechten, in geen nationaal wetboek strafbaar gesteld. Er bestaat een verdragtekst, waarin het als misdrijf wordt aangeduid: het Protocol van Genève van 1924, een tekst, dien ik met het oog op de rol, dien hij in het vraagstuk gespeeld heeft, niet met stilzwijgen kan voorbijgaan. In de inleiding van het Protocol wordt verklaard, dat de aanvalsoorlog een internationaal misdrijf oplevert. Uit deze woorden zijn door meer dan één schrijver belangrijke consequenties getrokken. Of wel, zegt Mercier, deze zeven woorden beteekenen niets, of wel zij houden een geheel program van internationale crimineele politiek in. Wanneer men den aanvalsoorlog tot internationaal misdrijf verklaart, schrijft Pella in zijn boek, dan spreekt het van zelf, dat daarop volgen moet een voortgezet methodisch onderzoek van alle rechtskundige gevolgen van deze verklaring en dan openen zich nieuwe vergezichten voor het velerlei criminologisch onderzoek, dat hier te doen valt.

In het voorbijgaan kan ik de opmerking niet terughouden, dat men hier eene bevestiging vindt van de opmerking van Zevenbergen, dat wie criminologisch te werk gaat, niet ontkomen kan aan den eisch eerst de strafrechtswetenschap te raadplegen, ten

einde te weten te komen, wat dan wel als delict, als crimen, wordt beschouwd. Alleen is hier de strafrechtelijke basis voor het criminologisch onderzoek wel heel zwak, want, mr. Heemskerk wees er op in de XXIVste Interparlementaire Conferentie, de verklaring, dat de oorlog een misdrijf is, moge ten volle juist zijn, in meer dan één zin, zij is niet juist in strafrechtelijken zin, en aan de aangehaalde uitspraak van het Protocol mag strafrechtelijke beteekenis niet worden toegekend. Het Protocol heeft niet het oogmerk gehad een internationaal strafrecht en een internationale strafrechtspraak in het leven te roepen. Overigens is het Protocol ook niet in werking getreden.

Van meer belang zou het kunnen zijn in een onderzoek te treden van een paar andere bepalingen, die wel kracht van wet hebben, de artikelen 10 en 16 van het grondverdrag van den Volkenbond. In deze bepalingen worden rechtsgevolgen verbonden aan feiten, die zeker in aanmerking kunnen komen bij de omschrijving van het delict van den aanvalsoorlog. Artikel 10 spreekt van „agression extérieure” en artikel 16 vangt aan met de woorden: „Si un Membre de la Société recourt à la guerre”. Over de vraag wat „agression extérieure” is en wat onder „recours à la guerre” is te verstaan, bestaat een geheele literatuur. Het zou veel te ver voeren in bijzonderheden in te gaan op de talrijke vragen, welke in die literatuur behandeld worden. Slechts op twee punten vestig ik de aandacht.

In de eerste plaats is het ver van gemakkelijk, wanneer vijandelijkheden zijn uitgebroken, te beslissen, wie van de strijdende partijen de aanvaller is en wie alleen tot zelfverdediging de wapenen heeft opgenomen, zich door de omstandigheden genoodzaakt heeft gezien tot recourse to war in self defense, gelijk Kellogg het noemt. Zelfs de commissie door de Conferentie van Parijs ingesteld ter zake van de verantwoordelijkheid voor den wereldoorlog wijst in haar verslag er op, dat een onderzoek naar de vraag, wie den oorlog heeft veroorzaakt, zal het volledig zijn, zich moet uitstrekken over gebeurtenissen, die gedurende een reeks van jaren in verschillende staten van Europa plaats vonden en een aantal moeilijke en ingewikkelde vraagstukken zal doen rijzen, die beter kunnen worden nagespeurd door geschiedkundigen en staatslieden dan bij een rechtbank voor vergripen tegen het oorlogsrecht. In dit verband is opgemerkt, dat de geschiedkundigen het nog niet eens zijn over de vraag wie den dertigjarigen oorlog heeft begonnen. Men kan wel

trachten en men heeft ook getracht om bepaalde kenmerken aan te geven, die het in de toekomst mogelijk zullen maken vast te stellen wie de aanvaller is. Doch sir Austen Chamberlain stelde 24 November 1927 in het Lagerhuis terecht de vraag; Is men zeker, wanneer aldus strikte regelen worden gesteld voor gebeurtenissen, die men niet kent, dat men dan, wanneer de gebeurtenis zich voordoet, niet tot de ontdekking zal komen, dat als aanvaller moet worden gequalificeerd de partij van welke heel de wereld weet, dat zij de aangevallene is? Zal de aanvaller, die zelf de keus heeft van het oogenblik van zijn aanval, niet met eenige diplomatieke handigheid er in slagen zich tot aangevallene te maken? Chamberlain zag dan ook in eene nauwkeurige omschrijving een valstrik voor den onschuldige en een afbakening van den weg van den aanvaller.

Op eene andere plaats, in een memorandum aan het Comité d'Arbitrage et de Sécurité van den Volkenbond, had ik mij over deze vragen uit te spreken. In een rapport aan de derde Commissie van de laatste Vergadering van den Volkenbond resumeerde Politis dit memorandum op dit punt aldus: „Il y a été montré, en outre, qu'une définition stricte et rigide des termes „agression" (art. 10) et „recours à la guerre" (art. 16) ne serait pas sans danger, car elle pourrait obliger le Conseil et les Membres de la Société à se prononcer sur une rupture du Pacte et à mettre en action les sanctions à un moment où il serait préférable de ne pas prendre encore des mesures de coercition, et elle risquerait même d'établir des critères qui, dans une situation imprévue, conduiraient à qualifier d'agresseur l'Etat qui, en réalité, ne serait pas responsable des hostilités."

Het tweede punt, waarop ik in dit verband nog wil wijzen, is het uitermate politiek karakter van de vragen, waarover het hier gaat.

De Fransche delegatie en drie andere in de Commission Permanente Consultative van den Volkenbond kwamen in een rapport van 22 April 1923 tot de conclusie, dat iedere omschrijving van „cas d'agression" op onvermijdelijke moeilijkheden stuit en dat de mogelijkheid om in een verdrag à priori en uitputtend deze uitdrukking van militair standpunt te omschrijven moet worden betwijfeld, zulks te meer omdat de vraag dikwijls tegelijkertijd een politiek karakter draagt. Na de bespreking van eenige verschijnselen, waaruit het voornemen tot of het bestaan van een aanval zou kunnen worden afgeleid,

wordt dan verder gezegd, dat bij gebrek aan een onbetwistbaar criterium het oordeel der regeeringen geen anderen grondslag kan hebben dan een indruk, waartoe de meest verschillende factoren meewerken, als de politieke houding van den eventueelen aanvaller, de mentaliteit van zijn pers en zijn onderdanen, enz.

Welke rol politieke overwegingen spelen bij de beslissing of een aanval al of niet aanwezig is, kan men zien uit de nota van de Britsche regeering aan die der Vereenigde Staten van 19 Mei dezes jaars over het ontworpen Kellogg-verdrag. In dat verdrag wordt, onder voorbehoud van het recht van zelfverdediging, een plechtige veroordeeling uitgesproken van het beginnen van een oorlog, en wordt van den oorlog als instrument van nationale politiek afstand gedaan. De Britsche regeering herinnert nu er aan, dat er zekere streken van de wereld zijn, welker welvaart en integriteit van bijzonder en vitaal belang zijn voor den vrede en de veiligheid van Engeland. In het verleden heeft de Engelsche regeering zich beijverd het duidelijk te maken, dat innemging daar niet kan worden geduld. De bescherming van die streken tegen aanval is voor de Engelsche regeering een maatregel van zelfverdediging.

Het is duidelijk, dat zoodanige politieke uitbreiding van de begrippen aanval en verdediging het opstellen van een scherpe omschrijving wel geheel onmogelijk maakt.

Wanneer de strafbedreiging zich zou richten tegen regeeringspersonen, die voor het beginnen van een aanvalsoorlog verantwoordelijk zijn, zou het strafbaar feit gelegen zijn in handelingen van die personen. De beslissing, welke handelingen hier in aanmerking komen, en de nauwkeurige omschrijving dier handelingen, — een arbeid die op geen enkel precedent zou kunnen steunen, — zal het omschrijven van een aanvalsoorlog in moeilijkheid nog zelfs overtreffen.

De conclusie kan dan ook geen andere zijn dan dat het onbereikbaar moet worden geacht eene omschrijving van den strafbaar te stellen aanvalsoorlog te geven, gelijk die door den regel nullum crimen sine lege geëischt wordt en gelijk strookt met de door dien regel aangegeven positie van den strafrechter. Geene omschrijving is te geven, die de in het strafrecht noodige rechtszekerheid waarborgt en die niet aan den rechter de vrije beslissing geeft van een aantal vragen, waaronder er kunnen zijn van hoog politieken aard.

Het is wellicht goed hier nog aan toe te voegen, dat het gebrek aan eene nauwkeurige omschrijving eene geheel andere beteekenis heeft voor eene strafrechtelijke bepaling dan voor een politiek verdrag, gelijk bijvoorbeeld het grondverdrag van den Volkenbond of het Locarno-verdrag. Daar is het niet een rechter, die te beslissen heeft, maar zijn het de staten die zich verbonden hebben, daar zijn het de organen die voor het nemen van politieke beslissingen aangewezen zijn. Wanneer ooit de vraag zal rijzen of artikel 16 van het grondverdrag moet worden toegepast, dan zal de beantwoording niet afhangen van juridische deducties en omschrijvingen, dan zal de vraag zijn of de staten bezielde zijn met den geest van verantwoordelijkheid en solidariteit, die den grondslag uitmaakt van artikel 16 en van den Volkenbond zelf.

Tot nog toe liet ik buiten bespreking een van de belangrijkste elementen van het strafbaar feit: den dader. Wie voor het eerst het wetboek van strafrecht opslaat, wordt getroffen door de eidelooze herhaling, bij ieder strafbaar feit, van de woorden: „hij, die". Wie is nu de „hij", wiens handeling bij den aanvalsoorlog het strafbaar feit oplevert?

Hier bestaat bij de voorstanders van de strafbaarstelling verschil van meening. Er zijn er, die den staat, die als aanvaller optreedt, voor straf in aanmerking willen brengen; er zijn er, die de strafbedreiging willen richten tegen de regeeringspersonen, wier handelingen tot den oorlog hebben geleid; en er zijn er, die beide wegen willen volgen.

Tegen het straf bedreigen tegen een staat worden in hoofdzaak drie gronden aangevoerd. In de eerste plaats houdt het strafrecht zich alleen bezig met natuurlijke personen; rechtspersonen kunnen geen strafbare feiten plegen; in de tweede plaats is het plegen van onrecht door den staat volstrekt onmogelijk; in de derde plaats beroept men zich op de immuniteit van den staat, die belet hem voor den rechter te brengen. Het derde bezwaar, dat overigens bij afstand van de immuniteit ophoudt te gelden, zal ik in ander verband nog aanroeren. Wat de eerste twee betreft, ga ik met enkele woorden aangeven, waarom deze bezwaren mij niet gegrond voorkomen.

Het eerste bezwaar is ontleend aan het karakter van rechtspersonen. Nu moge het waar zijn, dat dezen alleen juris intellectu bestaan, Star Busmann merkt op, dat dit juist hetgene is,

waarop het voor den jurist aankomt. Voor het recht bestaat de rechtspersoon en het is niet logisch ondenkbaar, doch zeer wel mogelijk, dat bepaalde handelingen als handelingen van den rechtspersoon worden aangemerkt en deze daarvoor dan ook aansprakelijk wordt gesteld. Wel is betoogd, dat de rechtspersoon geen schuld kan hebben, zoodat deze evenmin onder het strafrecht zou kunnen vallen als krachtens artikel 1401 van het Burgerlijk Wetboek aansprakelijk zijn, doch de Nederlandsche jurisprudentie betreffende laatstgenoemd artikel heeft dit standpunt nimmer aanvaard. Het blijkt niet, dat zij daarbij geïnspireerd is geweest door de resultaten der collectieve psychologie, waarmede Pella in dit verband opereert. Donnedieu de Vabres merkt op, dat wanneer men de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van den staat ontkent op grond van zijn niet bezitten van de kwaliteit van rechtspersoon, tegelijk ook aan zijn civiele aansprakelijkheid de grondslag ontvalt. Niet tusschen individueele personen, maar tusschen staten, zoo vervolgt hij, zijn de verdragen gesloten, waarvan de bestaande vrede afhangt; meent men de kracht dier verdragen te versterken wanneer men het bestaan, in hoedanigheid van rechtspersoon, van de hooge verdragsluitende partijen ontkent?

Om de these, dat de staat geen onrecht kan doen, in haar gronden te apprecieeren, zou het noodig zijn af te dalen naar de diepten van de staatsleer, waar zij haar oorsprong vindt. Ik moet mij echter bepalen tot een enkele opmerking. De consequentie van deze leer, of eigenlijk haar inhoud zelf, is, dat waar onrecht aan te wijzen is, daarin nimmer een handeling van den staat is te zien, maar steeds een handeling van particuliere personen, ambtenaren, die daarbij treden buiten hunne ambtelijke bevoegdheid, omdat die bevoegdheid nimmer kan medebrengen onrecht te doen. Geen daad van den staat, maar een daad van particuliere personen is dus de onrechtmatige oorlogsverklaring, de onrechtmatige oorlogsaanval en oorlogvoering; een daad van particuliere personen is het niet nakomen van verdragen; een daad van particuliere personen het opnemen in de landswet van bepalingen, die met verdragsverplichtingen strijden; de staat staat hierbuiten, want de staat is niet anders dan de rechtsorde, waaraan alle onrecht vreemd is. Wanneer het breken met het soevereiniteitsbegrip tot zoodanige conclusie leidt, dan rijst toch de vraag of in deze staatsleer niet een element verwaarloosd is, en of de staat wel voldoende verklaard kan worden, wanneer hij

alleen gezien wordt als normen-complex zonder rekening te houden met het element van de macht in den staat, die gebruikt moet worden tot handhaving van het recht, maar waarvan een gebruik kan worden gemaakt, dat in strijd met het recht, dus onrecht is. Dat gebruik, of het gelegen is in een oorlogsverklaring, of in een daad van wetgeving, of van rechtspraak, kan tegelijk in strijd zijn met eene verplichting krachtens internationaal recht en anderzijds krachtens het nationaal recht rechtskracht hebben. De mogelijkheid van staatsonrecht acht ik dan ook aanwezig, en met een beroep op het ontbreken van die mogelijkheid kan de strafrechtspraak over staten niet worden afgeweerd.

Ook tegen het door den internationalen rechter doen oordeelen over handelingen van individueele personen zijn bezwaren opgeworpen. Personen, zoo wordt gezegd, zijn geen subject van volkenrecht. Daargelaten wat de juiste zin van deze uitspraak moge wezen, zij zal toch zeker niet kunnen beteekenen, dat het volkenrecht voor individueele personen geen beteekenis heeft. In ieder geval zijn zij er aan onderworpen voor zoover het in het recht van den staat, waaronder zij ressorteeren, is opgenomen. Men lette in dit verband op de constructie van de internationale strafrechtspraak in het ontwerp van de International Law Association. Voor het internationale Hof, dat door de verdragsstaten in het leven werd geroepen, zullen ook particulieren terecht staan, maar geen feit is strafbaar, tenzij het als zoodanig is aangewezen hetzij in het verdrag zelf of in het nationale recht van den beklaagde. De uitspraak van den internationalen rechter wordt ten uitvoer gelegd door den staat, waaronder de veroordeelde ressorteert. Individueele personen, die gestraft worden, worden dit dus op grond van een wet, door den staat waaronder zij ressorteeren vastgesteld of aanvaard, krachtens uitspraak van een rechter, die zijn rechtsmacht mede aan dien staat ontleent, terwijl de executie door dien staat plaats heeft. De geheele rechtspleging is aldus door het gezag van den nationalen staat gedekt, en voor de grief is geen plaats, dat individueele personen op een met het volkenrecht strijdige wijze tot subject van dit recht worden gemaakt. Men kan dus individueele personen door den internationalen rechter justiciabel doen zijn ook zonder hun Völkerrechtsunmittelbarkeit te erkennen; welke overigens in meerder of minder mate ook wel wordt aanvaard door auteurs, die van de staatsleer van Krabbe of Duguit vèr staan.

Wanneer de executie van een internationaal vonnis zou worden opgedragen aan een staat, waaronder de veroordeelde niet ressorteert, gelijk het ontwerp van de Association internationale de droit pénal wil, dan wordt inderdaad de rechtsverhouding niet duidelijk. Dan schijnt, — tenzij de uitvoering van de executie afhankelijk blijft van de medewerking van den staat, op welks grondgebied de veroordeelde zich bevindt, — te worden beoogd het uitoefenen van rechtsmacht door een staat op het grondgebied van een anderen staat, hetgeen met de beginselen van het volkenrecht in strijd zou komen. Over het vraagstuk der tenuitvoerlegging van vonnissen van den internationalen rechter zal ik intusschen straks nog eenige opmerkingen maken.

Tot dusver besprak ik de omschrijving van het strafbare feit, maar het staat natuurlijk niet zoo, dat om de poenale sanctie op het verbod van aanvalsoorlog te verkrijgen alleen maar noodig zou zijn eene strafbepaling te ontwerpen en in een strafwetboek neer te schrijven, want er is geen internationaal strafwetboek, geen internationale strafwetgever, noch strafstelsel, noch strafproces, noch strafrechter, noch internationaal gezag, dat de straf zou kunnen ten uitvoer leggen. Met het ontwerpen van eene strafbepaling is men dus niet klaar; er moet veel meer geschieden.

Alle vragen, die beantwoord moeten worden, zal men een internationale strafbepaling in het leven roepen, kan ik in den tijd, waarover ik durf beschikken, niet onder de oogen zien. Tot het bespreken van een paar punten, die op de kern van het vraagstuk betrekking hebben, moet ik mij bepalen.

De internationale strafrechtspleging en de internationale strafrechter (hij moge dan een kamer van het Permanent Hof van Internationale Justitie zijn of een afzonderlijk gerechtshof) kunnen alleen worden in het leven geroepen door en de rechter kan zijne competentie alleen ontleenen aan de samenwerking van staten, in een verdrag geregeld. Een orgaan boven de staten, dat een rechtspraak over hen zou kunnen instellen, is er niet en een staat heeft uit eigen hoofde geen jurisdictie over een anderen staat. Dat is een rechtstreeksch gevolg van de onafhankelijkheid, de souvereiniteit der staten, die nog altijd door het volkenrecht als fundamenteel beginsel wordt erkend. Die souvereiniteit is de grondslag van de immuniteit van staten ten aanzien van de binnenlandsche rechtspraak in een anderen staat, en zelfs, naar wordt aangenomen, in geval van vrijwillige onderwerping aan die

rechtspraak, ten aanzien van de executie van de uitspraak; die souvereiniteit is de grondslag van de uitsluiting van elke vreemde gezagsuitoefening binnen het grondgebied van een staat.

Die souvereiniteit staat tegenwoordig bij meer dan één school in slechten reuk. Maar of de veroordeeling wel billijk is, moet worden betwijfeld, wanneer men de gronden nagaat, waarop zij berust. Politis ziet in de souvereiniteit, waarvan het begrip gedurende drie eeuwen den wetenschappelijken opbouw van het volkenrecht heeft beheerscht, de volstrekte macht van de staten om zonder iemand verantwoording schuldig te zijn, zich zoowel in binnenlandsche als in buitenlandsche aangelegenheden te gedragen naar eigen goeddunken, zonder eenige beperking die niet vrijwillig zou zijn aanvaard. Van die omschrijving uitgaande, constateert Politis dan, dat men voor een dilemma komt te staan; het verplichtend karakter van het volkenrecht kan niet worden erkend, wanneer het begrip van souvereiniteit niet wordt prijsgegeven; na vergeefsche pogingen om aan dat dilemma te ontkomen, heeft men aan de souvereiniteit een ander karakter gegeven; zij wordt niet meer absoluut genoemd, maar betrekkelijk, beperkt door de verplichtingen van het volkenrecht; men ziet in haar niet meer dan het geheel der bevoegdheden, die de staat noodig heeft om zijn taak te vervullen en zijne bestemming te bereiken. De souvereiniteit is niet meer dan de bevoegdheid van de staten zich vrij te bewegen binnen de grenzen door het recht gesteld; zij is een bepaalde competentie der regeeringen op den grondslag van het volkenrecht.

Tegen het betoog van den geleerden schrijver bestaat tweemaal bezwaar: de eerste schildering van de souvereiniteit bevat een element te veel, het laatste beeld bevat een trek te weinig. Verdross beschijft in zijn „Einheit des rechtlichen Weltbildes" de geschiedenis van het volkenrechtelijke souvereiniteitsbegrip. Hij doet zien hoe evenmin bij Bodinus als bij de scholastiek, Gentilis, De Groot, Pufendorf en de verdere natuurrechtschool, of in de leer der Fransche revolutie de souvereiniteit beteekende het naar eigen goeddunken handelen zonder andere verplichting dan die men zelf aanvaard heeft. Zoodanige opvatting is eerst opgekomen onder invloed van staatsleeraars van de 19de eeuw, in de eerste plaats Hegel. Andererzijds is het souvereiniteitsbegrip, dat de huidige volkenrechtspraktijk huldigt, niet maar in het algemeen de bevoegdheid, die een regeering aan het volkenrecht ontleent, maar ligt in het woord zoowel de aanduiding van een uitslui-

tende bevoegdheid binnen een bepaald gebied als de erkenning, dat tegen de beslissing van den souverainen staat gewone rechtsmiddelen niet beschikbaar zijn voor zoover de staat daarin zelf niet heeft bewilligd. Niet het mogen handelen naar goeiddunken of willekeur is het karakter van de volkenrechtelijke souveriniteit van den staat, maar de onafhankelijkheid van ieder ander gezag op aarde. Dit alles is niet nieuw. Toen vier-en-dertig jaar geleden jhr. mr. W. H. de Savornin Lohman zijn inaugureele oratie hield aan deze Universiteit, vond hij in een betoog van Preuss, die het begrip van souveriniteit wilde elimineeren, zich daarbij op het standpunt plaatsende, dat de souveriniteit uit haar aard in omvang onbeperkt is, aanleiding om het karakter van het souveraine gezag, aan geen ander dan aan God onderworpen en alleen aan Hem verantwoordelijk te zijn, in het licht te stellen. De souveriniteit of onafhankelijkheid der staten als uitsluitende en hoogste bevoegdheid binnen een grondgebied is voorts niet een theorie, maar is in het stellig volkenrecht opgenomen. In de beslissing over de Lotus-zaak leidt het Permanent Hof van Internationale Justitie uit de onafhankelijkheid van de staten onmiddellijk af, dat zonder goedvinden van een staat iedere machtsuitoefening van een anderen staat op zijn grondgebied uitgesloten is, en op dit punt wijken de gevoelens van de rechters, die in de minderheid gebleven waren, niet van het arrest af.

Het nieuwe internationale strafrecht zou dan ook niet kunnen bestaan in het doen gelden van een rechtsmacht, die dwingend tegen de staten kan optreden, maar zou moeten bestaan in het op zich nemen door die staten van verplichtingen uit verdrag. Bij niet nakoming door een staat van de verplichtingen, die hij op zich nam, een zich niet vrijwillig onderwerpen aan de opgelegde straf, zou de sanctie alleen gelegen kunnen zijn in dwangmaatregelen door andere staten toe te passen, in laatste instantie in oorlog. In de vereenigingen, die zich met de internationale strafrechtspleging bezighouden, is de gedachte nimmer opgekomen om de internationale strafrechtspraak op andere wijze dan door verdrag in het leven te roepen.

Met de opvatting, dat het internationaal strafrecht niet anders dan een conventioneelen grondslag zou kunnen hebben, is vierkant in strijd de leer van Grotius, door Prof. van Vollenhoven op meesleepende wijze voorgedragen, onder den titel het theorema van Grotius, als het evangelie van het nieuwe volken-

recht. De hoofdinhoud van het door Prof. van Vollenhoven gepropageerde theorema van Grotius is als volgt: Niemand, hetzij individu of rechtsgemeenschap, kan gestraft worden door een die beneden hem staat; hij moet zelfs liefst gestraft worden door een die boven hem staat. Binnen een ordelijk gemeenebest is het de overheid, de rechter, die bij uitsluiting tot straffen bevoegd is. Waar echter boven den delinquent zulk een gemeenebest ontbreekt — bij zeeroovers, misdadigers in de heerlooze woestijn, misdadige mogendheden. —, is nochtans het recht om te straffen niet afwezig. Dit recht om te straffen komt niet alleen toe aan den gelaedeerde, maar aan ieder ander, die daarbij in zekeren zin namens de gemeenschap der menschheid optreedt. Staten zijn wel niet verplicht straffend op te treden tegen misdaden, begaan tegen hunne genooten, maar de gemeenschap des menschedoms maakt het hun, waar zij bij machte zijn te helpen, tot eereplicht.

De afwijking van de leer van Grotius' voorgangers bestond hierin, dat ook dezen den punitieven oorlog hadden geleerd, en zelfs strafoefening als den eenigen grond voor een rechtvaardigen oorlog hadden aangemerkt, maar dat zij het recht tot strafoefening tegen een misdadigen staat niet aan iederen anderen staat toekenden, maar aan den gelaedeerden staat en eventueel diens bondgenooten.

De leer van Grotius gaf ongetwijfeld aan eene hooge opvatting uiting. Dat statenonrecht niet mag worden getolereerd, maar met alle kracht moet worden tegengegaan, ook door een staat, die daaronder niet rechtstreeks lijdt, was de rechtvaardiging van het ingrijpen van Gustaaf Adolf in de Duitsche aangelegenheden. Dat de Groot het keeren van statenonrecht in het kader van het strafrecht bracht, is verklaarbaar. Doch naar de rechtsopvatting van dezen tijd is die strafrechtelijke grondslag tot verdediging van een rechtvaardigen oorlog, gelijk bijv. de oorlog krachtens art. 16 van het volkenbondsverdrag, zeker niet noodzakelijk. Integendeel is de strafrechtelijke wapenrusting met het nauwe harnas van de legaliteit, die het strafrecht thans eigen is, in den strijd tegen het statenonrecht niet meer bruikbaar.

De maatregelen die genomen worden om het statenonrecht te keeren zijn metterdaad daden van hooge politiek, die in het schema van het strafrecht niet zonder kunstgrepen kunnen worden gewrongen. Ten slotte is het statenstrafrecht van Grotius in de praktijk niets anders dan het voeren van oorlog. Van

Vollenhoven moge dien oorlog „Grotius-oorlog", rechtvaardigen oorlog, executie-oorlog noemen, maar over de vraag of de oorlog aan de daarvoor te stellen kenmerken voldoet, beslist de staat, die hem voert, zelf. En voorts is door den oorlog, die statenonrecht moet keeren, als een strafexecutie aan te duiden, ten slotte eigenlijk niets gewonnen. De consequentie kan men toch niet aanvaarden. Op de strafexecutie zal toch het oorlogsrecht van toepassing zijn. Grotius beweerde niet, dat een staat, die onrecht pleegt, op één lijn komt te staan met een rooverbende; hij houdt niet op staat te zijn en de regels voor het oorlogvoeren blijven in den punitieven oorlog van toepassing. Alleen is de oorlog van zijn kant in strijd met het natuurrecht, een onrechtvaardige oorlog, en wie zulk een oorlog met bewustheid voeren, zegt Grotius, zullen in het Koninkrijk der Hemelen niet ingaan, tenzij zij zich bekeeren, en dan ook het door hen gestichte kwaad herstellen. In de voorstelling van de Groot, dat het bedwingen van het statenonrecht strafrechtspleging zou zijn, is het aantrekkelijke, dat het optreden van het staatsgezag tegen onrecht binnen en buiten de grenzen onder één gezichtspunt wordt gebracht. Het geschiedt ter uitvoering van een en dezelfde taak der overheid, het handhaven van het recht. De sterke arm, die binnenlandsche strafvonnissen ten uitvoer legt, voert hetzelfde zwaard, dat ook tegen onrecht van buiten wordt gekeerd. En evenzeer terecht wil de Groot in acht genomen zien, dat de staat-onrechtpleger niet met den misdadiger op één lijn gesteld moet worden, omdat hij staat is, en naar zijn bevoegdheid op één lijn staat met den staat, dien Grotius als rechter laat optreden. Maar om die beide elementen tot hun recht te doen komen is het niet noodig om den rechtvaardigen oorlog als strafexecutie te construeeren, maar ligt het veeleer voor de hand hem te vergelijken met het handhaven van de binnenlandsche orde en rust door de politie. En om den aanvalsoorlog te keer te gaan, is niet het strafrecht met zijn wettelijkheid het middel, maar internationale regelingen van een politiek karakter.

Van dit gewapenderhand optreden van den staat tegen buitenlandsch onrecht geeft het grondverdrag van den Volkenbond een typisch voorbeeld in den oorlog, die krachtens art. 16 kan gevoerd worden tegen den staat, die in strijd met zijn volkenbondsverplichting de wapenen heeft opgenomen. In het Protocol van Genève werd de grondgedachte van art. 16 gepreciseerd en in haar toepassing uitgebreid. Bepalingen van strafrechtelijken aard

zoekt men in het Protocol echter tevergeefs. Donnedieu de Vabres, die zich voorstander noemt van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid der staten, wil toch elke fictie, elke gewrongen gelijkstelling terzijde laten en alleen letten op het doel, waarmede die verantwoordelijkheid wordt ingevoerd. Het gaat er om door de bedreiging met een ernstig kwaad dat den staat-aanvaller zal treffen, den oorlog te voorkomen; het gaat er om tegen den staat wiens gevaarlijke aard gebleken is, veiligheidsmaatregelen te nemen. Door daarbij te verwijzen naar de maatregelen van het grondverdrag van den Volkenbond en het Protocol van Genève doet hij duidelijk zien, dat hetgeen hij beoogt, buiten het terrein van het strafrecht valt. Hij spreekt zelf van een „oeuvre mi-juridique, mi-politique” en is van oordeel, dat het beginsel der wettelijkheid hier geen gelding heeft; het blijkt niet of hij hierbij alleen denkt aan den regel nulla poena sine lege of dat hij ook van oordeel is, dat veiligheidsmaatregelen tegen een staat kunnen worden getroffen zonder dat de grondslag van een voorafgaand verdrag noodig is. Met den gedachtengang van Donnedieu de Vabres op dit punt kan goeddeels ingestemd worden. Een onrechtvaardig begonnen oorlog kan aanleiding zijn tot veiligheidsmaatregelen. Tot zulke maatregelen kan men bijvoorbeeld rekenen de verbanning, die is toegepast op Napoleon, den vijand en verstoorder van den vrede van de wereld. Zulke maatregelen werden metterdaad beoogd door het voorgenomen terecht doen staan van den ex-keizer; daarbij ging het, naar de verklaring van de nota van Clémenceau, waarbij de uitlevering gevraagd werd, niet om een vervolging, die in materiëlen zin een juridisch karakter droeg, maar om een daad van hooge internationale politiek. Tot zulke maatregelen kan ook behooren de ontwapening van een overwonnen staat-onrechtpleger. In zoverre is de opvatting van Donnedieu de Vabres juist, maar dat men zich hier nog zou bevinden op het terrein van het strafrecht moet worden ontkend en het moet aan Kallab worden toegestemd, dat de maatregelen waarom het hier gaat in karakter van een straf ten eenenmale verschillen; gelijk ook volkomen juist is diens opmerking, dat het meest essentiele verschil met strafrecht hier gelegen is in het feit, dat strafrecht een attribuut is van de souvereiniteit, voortvloeiende uit het gezag dat de staat over zijne onderdanen heeft. In het volkenrecht is er geen gezag boven de staten; noch de gemeenschap der staten, noch de Volkenbond zijn super-staten. De staat, die zich voor een orgaan

van den Volkenbond zou hebben te verantwoorden over de wijze waarop hij zijn souverain gezag uitoefent, is dan ook niet te vergelijken met een misdadiger, die voor den rechter staat, maar veeleer met een vennoot, die met zijn medevennooten overlegt over de verplichting, die het vennootschapcontract voor hem meebrengt.

Nergens komt het karakter, dat het nieuwe internationale strafrecht noodzakelijkerwijze zou moeten dragen, conventioneel in oorsprong en toepassing, uiting van de rechtsmacht of daad van hooge politiek van de afzonderlijke staten, beter uit dan bij de executie der strafvonnissen, die zouden gewezen worden.

Meer dan bij andere rechtspraak, ligt bij de strafrechtspraak in de tenuitvoerlegging het zwaartepunt. Een burgerlijk vonnis, een scheidsrechterlijke uitspraak, een beslissing in een internationaal twistgeding kunnen hun volle uitwerking hebben zonder verdere tusschenkomst van de autoriteit door wie of op wier gezag het vonnis is gewezen. Wanneer de beslissing is gevallen, kan de veroordeelde partij daaraan vrijwillig gevolg geven. Bij de regeling van de rechterlijke of arbitrale beslissing van internationale geschillen komt dan ook de vraag van de tenuitvoerlegging niet op den voorgrond en worden daarvoor dwangmaatregelen niet voorzien. Bij een strafvonnis, dat strekt tot toebrenging van een leed aan den veroordeelde, kan van vrijwillige tenuitvoerlegging door dezen zelf geen sprake zijn. Alleen bij veroordeeling tot geldboete is dat anders. Het ontwerp van de International Law Association, dat voor staten geen andere straf dan geldboete kent, heeft daarmede de moeilijke kwestie der executie vermeden. De onderteekening door een staat van dit ontwerp zou, wanneer men de gevolgen er van analyseert, dan ook eigenlijk neerkomen op een internationaal quasi-civielrechtelijk strafbeding, waarbij tegelijk een rechtspraak wordt geschapen, die over de toepasselijkheid van het strafbeding zou hebben te beslissen. Dat de strafsom daarbij niet voor elke overtreding vaststaat, is een positie, die ook in het civiele recht niet onbekend is; men denke aan de bevoegdheid van den rechter tot vermindering van de overeengekomen schadevergoeding ingeval van een concurrentiebeding in een arbeidscontract. Het verplichten van een staat tot betalen van een geldboete aan een anderen staat zou ook zonder invoering van een strafrechtspleging mogelijk zijn. In de Fransch-Italiaansche procedures over de Carthage en de Manube, 6 Mei 1913 door het Hof van Arbitrage beslist, werd in het eerste geval

door de Franche regeering een som van honderdduizend franc geëischt „pour réparation du préjudice moral et politique résultant de l'inobservation du droit commun international et des conventions", terwijl de Italiaansche regeering in de tweede zaak een gelijk bedrag eischte „à titre de sanction et de réparation du préjudice matériel et moral résultant de la violation du droit international". Het Hof achtte en thèse générale een dergelijke sanctie overbodig. Misschien laat zich de strafsom volgens het Weensche ontwerp door den veroordeelden staat te betalen het best vergelijken met de Busse, die volgens het Duitsche strafwetboek bij sommige strafvervolgingen door den gelaedeerde kan worden geëischt, ook buiten verband met vermogensrechtelijke schade, en die door de meesten als schadeloosstelling wordt opgevat.

Afgezien van de mogelijkheid, dat een geldboete vrijwillig wordt betaald, is de executie van aan staten opgelegde straffen ver van eenvoudig. Voor straffen, voor het toebrengen van een leed, is macht noodig. Met verzet, wanneer de executie op het grondgebied van den veroordeelden staat moet plaats vinden, en met représailles, wanneer strafmaatregelen buiten dat grondgebied zouden worden genomen, moet gerekend worden, zulks te meer naarmate het toe te brengen leed ernstiger is. In laatste instantie is in de macht van de staten, die de executie willen, de verzekering van de tenuitvoerlegging der straf gelegen; hetgeen beteekent, dat altijd, en vooral wanneer het ernstige gevallen betreft als die van verboden aggressie, op den achtergrond, zoo niet op den voorgrond, de oorlog staat.

Wanneer straf zou worden uitgesproken wegens het voorbereiden van den oorlog komt men aldus, naar Ferri opmerkte, tot het resultaat, dat de staten, die van oorlog niet weten willen, tengevolge van het strafvonnis juist in oorlog geraken.

Moet ik thans nog gaan spreken over het denkbeeld, dat het doorvoeren van de strafrechtspraak, van de wereldorganisatie, zal verzekerd worden door het in het leven roepen van een internationale krijgsmacht te land en ter zee van voldoende kracht om elk verzet te breken? Ik acht het niet noodig U hiermede op te houden en bepaal mij tot instemming met het oordeel van Pella, dien ik nog éénmaal moge aanhalen, dat onoverkomelijke bezwaren zich verzetten tegen de verwezenlijking van dit denkbeeld.

Tegenover individueele personen, die wegens handelingen in

verband met een verboden aanvalsoorlog veroordeeld worden, zou de rechter kunnen beschikken over de gewone straffen, vrijheidstraf, geldstraf, verbanning, doodstraf. Maar ook hier geldt, dat om een dief te hangen men hem eerst moet hebben. Slechts bij uitzondering zal een andere staat dan die, waar de veroordeelde verblijft, tot tenuitvoerlegging der straf in staat zijn. Medewerking van dien staat is dus onontbeerlijk. Wanneer deze zijne medewerking weigert, en den delinquent dekt met zijne schild, zou voor de executie weer het geweld van staat tegen staat, dus de oorlog, noodig zijn.

Ook het ontwerpen van een strafstelsel, dat voor de veroordeelde staten zou gelden, is niet eenvoudig. Het pleit voor de vindingrijkheid van Pella, dat hij een reeks van niet minder dan twintig straffen, die op staten toegepast kunnen worden, weet op te noemen, terwijl daarbij nog de klassieke straf van oorlog tegen een staat onvermeld blijft. Behalve waarschuwing, berisping en geldboete noemt hij de intrekking van koloniale mandaten, een straf, die uiteraard slechts op enkele staten toepasbaar zou zijn, en voorts de militaire bezetting en een groot aantal storingen van het diplomatieke, juridische en economische verkeer. Om al die maatregelen toe te passen op een staat, die zich aan een verboden aanvalsoorlog schuldig maakt, is intusschen, wij zagen het reeds, een strafrechtspleging niet noodig. Voor het grootste deel zijn zij thans reeds krachtens art. 16 van het volkenbondsverdrag mogelijk. En overigens leert het verdrag van Versailles, dat de genoemde maatregelen, die veel meer een politiek dan een justitieel karakter dragen, en de beslissing waarover ver buiten de normale taak van den rechter ligt, uit het oogpunt van reparatie en veiligheid ook zonder voorafgaande strafbepaling kunnen worden genomen.

Altijd onder deze voorwaarde, dat de staat, die aanvaller was, in den oorlog wordt overwonnen. Dit toch is de cardinale zwakte van een strafbepaling tegen den verboden aanvalsoorlog, dat zij alleen werken tegen den staat, die den oorlog verliest. Dat de overwinnaar na voor zijn goed recht alles gewaagd te hebben, dat goed recht nog eens zou onderwerpen aan de beoordeeling van een rechterlijk college, en zich aan een straf zou onderwerpen omdat hij zich aan een verboden aanvalsoorlog schuldig maakte, zal wel niemand in ernst verwachten. De overwonnene zal bij het sluiten van den vrede, indien hem al niet een op zich nemen van de schuld aan den oorlog wordt afgeperst, toch wel

gedwongen worden om af te zien van een beroep op den rechter. De strafbedreiging tegen den staat-aanvaller wordt aldus of overbodig of zonder gevolg. Waar het op aan komt is, dat de aanvaller in zijn opzet niet slaagt. Wordt dat opzet verijdel, dan heeft de staatkunde voor de liquidatie van de gevolgen den strafrechter niet noodig.

Mijn conclusie kan alzoo voor de poenale sanctie tegen den aanvalsoorlog niet gunstig zijn. Een behoorlijke delicts-omschrijving is niet mogelijk. De rechtspraak zou conventioneel zijn, zonder eigen rechtsmacht, afhankelijk van de medewerking van den beschuldigten staat of den staat, waaronder de individueele beschuldigde ressorteert, eene medewerking, die bij dit delict niet te verwachten is. Wil men een straf ten uitvoer leggen, wanneer die medewerking geweigerd wordt, dan is daartoe noodig dwang door andere staten, hetgeen met oorlog gelijk staat. Maar het voeren van dezen oorlog en het treffen na de overwinning van maatregelen voor herstel en veiligheid zijn daden van politiek, die in het kader van het strafrecht zich niet laten brengen.

Dus moet maar worden afgezien van de strafbaarstelling van den aanvalsoorlog en moet het kwaad maar onbestreden blijven? Het een volgt niet uit het ander. De strafrechter is niet de eenige beschermer van het recht; zelfs moet worden gezegd, dat uit crimineel-politiek oogpunt aan de strafbedreiging tegen aanvalsoorlog niet een zeer groote waarde kan worden toegekend. De werking dier strafbedreiging is volstrekt afhankelijk van den uitslag van den oorlog en de staat, die een oorlog begint, zet daarbij zoo ontzaggelijk veel op het spel, dat de strafbedreiging nauwelijks een factor van beteekenis kan worden genoemd. Wat de individueele personen betreft, die voor een strafvervolgung wegens het uitbreken van den oorlog in aanmerking zouden komen, moet er op worden gewezen, dat de wereldoorlog in een reeks van landen voor de regeerende vorstenhuizen zoo noodlottige gevolgen heeft medegebracht, dat de mogelijkheid om voor den strafrechter te moeten verschijnen de slechte kansen niet zoo veel verhoogt. Welken invloed zou het bestaan van een strafbepaling in de bewogen dagen vóór het uitbreken van den oorlog in 1914 hebben gehad? En denkt men, dat die mogelijkheid door werkelijke verstoorders van de rust van de wereld als een Napoleon bij het nemen van hun noodlottige beslissingen in

aanmerking zou worden genomen? Daarbij komt nog, dat hoe langer hoe minder een oorlog het werk van enkele bepaaldelijk aan te wijzen personen kan zijn. Op de werkelijke oorlogsoorzaken, op de historische ontwikkeling van toestanden en verhoudingen, op de strevingen van groepen en van volken, heeft een strafbepaling als beoogd wordt geen invloed. In de groote internationale staatkunde kan het strafrecht dan ook niet gelijk in de binnenlandsche rechtsorde de citadel van het recht zijn.

Dat het voldoen van de hooge politiek aan de eischen der gerechtigheid door den strafrechter te verzekeren zouden zijn, is een waandenkbeeld. Ook op het terrein der binnenlandsche politiek wordt op den strafrechter geen beroep gedaan om een onrechtvaardige staatkunde — een knevelen der gemeenten, een tyranniek onderwijsbeleid — te keer te gaan. In de geschiedenis is het anders geweest. Met name in Engeland hebben in den loop van vroeger eeuwen niet vele families aan het staatsbestuur deelgenomen, waarvan niet een lid zijn werkelijke of vermeende politieke vergripen op het schavot heeft geboet. Later eeuw is over de bruikbaarheid van rechterlijke inmenging voor de politiek anders gaan denken. De Hooge Raad onthoudt zich van een oordeel, wanneer aan de overheid verweten wordt, dat zij belangen heeft gekrenkt door te kort te schieten in haar verplichting om de taak, die op haar als zoodanig rust, naar behooren te vervullen. En het meest onvertogen optreden in een gemeenteraad van een zijner leden wordt door de wettelijke immuniteit aan de beoordeeling van den rechter onttrokken. Het wettelijk karakter van het strafrecht maakt het voor het terrein der politiek met zijn onberekenbaarheid onbruikbaar. Op dat terrein is het laatste woord aan de tot handelen geroepen personen, aan hun inzicht, aan hun kunnen, aan hun gezindheid. Daarin ligt de beteekenis van de politieke actie, van het prediken van juiste beginselen, van den strijd voor een rechtvaardige staatkunde, van het prediken der gerechtigheid.

De strijd der menschheid om de gerechtigheid te verwezenlijken, laat zich niet door het wettelijk schema van wetsteksten en strafrechtelijke contrôle tot een kwestie van juridische techniek herleiden. Op de vraag quis custodiet ipsos custodes? is een laatste antwoord op aarde niet denkbaar. De rechtsverwezenlijking blijft afhankelijk van menschen. Ook de strafrechtspraak ligt in handen van menschen. Men kan hopen, dat de internationale rechters steeds, en allen, sine ira et studio, zonder

aanzien des persoons, zullen te werk gaan ook in de pijnlijkste crisis. Indien de klachten over het werken van nationale invloeden in het secretariaat van den Volkenbond in dit opzicht niet reeds te denken geven, dan wijst art. 31 van het statuut van het Permanent Hof van Internationale Justitie er op, dat dit vertrouwen niet algemeen en onbepaald wordt gedeeld. Volgens dat artikel zal, wanneer een van de rechters in het Hof van de nationaliteit van een der partijen is, de andere partij een rechter van haar nationaliteit mogen aanwijzen om eveneens zitting te nemen. En wat de executie van vonnissen van den internationalen strafrechter betreft, is reeds de vraag opgeworpen, welke sancties gevonden kunnen worden tegen staten, die aan hun verplichting om mede te werken tot sancties tegenover aanvallers niet of op geheel onvoldoende manier gevolg geven. Het ontbreken van zoodanige sancties in het grondverdrag van den Volkenbond zou afbreuk doen aan het gevoel van zekerheid der volken. Het komt mij voor, dat juist het stellen van die vraag aan dat gevoel van zekerheid niet bevorderlijk kan zijn.

Is van een strafrechtelijke sanctie op het verbod van aanvalsoorlog dus geen heil te verwachten, de verantwoordelijkheid der regeerders wordt daardoor des te ernstiger. Ik herinnerde reeds aan het woord van Grotius — dien ik in dit verband te eerder noem, omdat hij het is geweest, die door zijn secularisatie van het natuurrecht zooveel kwaad heeft gedaan — dat zij, die welbewust een onrechtvaardigen oorlog voeren in het koninkrijk der Hemelen niet zullen ingaan. Op een andere plaats sprekende over recht, waaraan sanctie ontbreekt, zegt hij: Het onrecht heeft God tot vijand, terwijl de gerechtigheid het voorwerp van Zijne liefde en gunst is, en Hij bewaart Zijne oordeelen niet op die wijze voor een ander leven, dat Hij de gestrengheid daarvan niet dikwijls in dit leven zoude doen gevoelen.

Het blijft waar, dat, wanneer de staten naar de teekenende uitdrukking der Heilige Schrift doen wat goed is in hunne oogen, het onrecht menigvuldig is. Het menschelijk kennen en kunnen en willen wordt telkens weer door de zonde, door dwaling en begeerlijkheid verteerd. Wijsheid van boven is noodig om te doen wat recht is in de oogen des Heeren. De volken moeten er toe komen voor het recht te buigen, aangegane verplichtingen te eerbiedigen, zich te doordringen van de solidariteit der volken en hunne verhoudingen te laten beheerschen door de gerechtigheid en de eer, — gelijk het grondverdrag van den Volkenbond het

zegt, in een tautologie, want het is de gerechtigheid, die de volken verhoogt en hun eer uitmaakt. De weg, die daarheen leidt, is het zich stellen onder de tucht van de goddelijke wet, van de openbaring Gods in Zijn woord, waarin alleen een vasten grondslag voor het recht gelegen is. De systemen, die dien grondslag in den mensch willen vinden, volgen elkander op, maar de gezochte vastheid brengen zij niet. Een der bekendste vorschers van dezen tijd, Verdross, komt tot het resultaat, dat de grond van het volkenrecht te zoeken is in den grondnorm *pacta sunt servanda*. en zegt daarmee dien grond niet in, maar buiten den mensch te stellen; maar hij stemt het Anzilotti toe dat de rechtsgeleerde daarmee ten slotte niet verder gekomen is, dan tot een onbewijsbare hypothese. Het laatste woord van de rechtsphilosophie kan dit niet zijn: een vast en definitief uitgangspunt kan, zegt Verdross, alleen in den oergrond van den kosmos worden gevonden. Wie den vasten grond van het recht gevonden heeft in Hem, uit Wien en door Wien en tot Wien alle dingen zijn, dien deert het niet, dat de geleerden dezer eeuw aan dien grondslag schouderophalend voorbij gaan.

In practische waarde voor de politiek van den dag is met dezen grondslag geen internationale organisatie, geen internationaal strafrecht te vergelijken. Door Gods goedheid is het Christendom nog een levende macht in de wereld, die meer dan iets anders bijdraagt om in de volken den eerbied voor en de gehoorzaamheid aan het recht in stand te houden. Wanneer van Vollenhoven namen moet noemen van hen in wier buitenlandsche staatkunde de geest van het boek van Grotius tot uiting kwam, dan zijn het een Gustaaf Adolf, een Willem III, een Gladstone, een President Lincoln, allen mannen die uit de H. Schrift hun kracht en wijsheid putten. Wanneer hij Grotius' plichtenleer als grondslag voor het derde volkenrecht heeft aangeprezen, dan laat hij ten besluite die nieuwe plichtenleer aan de wereld voorhouden door Christiaan de Wet en zijne proclamatie van Steenbokfontein. Van Vollenhoven's beschrijving van die gebeurtenis, waaruit men zien kan, wat de kracht is niet van een strafbedreiging, maar van het buigen voor de goddelijke wet, is te schoon om ze U, en hiermede eindig ik, te onthouden. Wanneer Zuid-Afrika op het punt staat Duitsch-Zuidwest aan te vallen, dan kan de Wet dat onrecht niet dragen. Hij weet, dat het woord hoogverraad hem aangrijnst; hij weet, dat 's lands regeering sterker is dan hij; — maar hij staat op. Hij staat op, en spreekt zijn diep geloof

— geloof en zuurdeesem van den komenden tijd — uit in die paar aangrijpende woorden, die doodeenvoudige woorden van Steenbokfontein: uw inval op een volk, dat U geen kwaad aandoet, is, hoe ook schoongespraat, goddeloos; uw inval op een volk, dat u geen kwaad aandoet, brengt, hoe ook met succes begunstigd, Gods vloek over u.

Mijne Heeren Directeuren, de verantwoordelijkheid is niet gering, die Gij op U genomen hebt door iemand te belasten met het geven van hooger onderwijs, die zoolang zijne hoofdbezigheid heeft gevonden in de politiek, waar, hoe men het ideaal ook moge vasthouden, het relatieve en het compromis telkens een zoo groote rol spelen. Laat mij om te trachten U althans eenigermate gerust te stellen U alleen dit zeggen. Nu ik, in meer dan figuurlijken zin, hier sta in de toga, die mijn Vader zoo vele jaren heeft gedragen, heb ik geen vuriger wensch en bede dan dat ik mijn ambt zal vervullen door denzelfden geest bezielde waarmede hij zijn arbeid aan onze Universiteit heeft verricht.

Mijne Heeren Curatoren, met de meesten Uwer heb ik het voorrecht gehad samen te werken, in den senaat van het studentencorps, in de rechtspraktijk, in de rechtsspraak, en in de staatkunde. Een aangename aanraking dan waarvan die samenwerking mij de heugenis liet, kan ik niet begeeren. Van U, hooggeachte Voorzitter van het College van Curatoren, ken ik reeds bijna veertig jaar de zorg voor het onderwijs. Toen ik tot het gymnasium werd toegelaten, waart Gij daar curator. Toen ik aan deze Universiteit als student werd ingeschreven, waart Gij er reeds een sieraad van het College van curatoren. Toen ik de Tweede Kamer binnentrad, droegt Gij als minister de zorg voor het onderwijs. Wanneer ik U verzeker, dat Uwe tegenwoordigheid te dezer plaatse mij niet alleen een hooge eer, maar ook een groote blijdschap is, dan weet Gij, dat ik daarmede aan mijne gevoelens tegenover U slechts op zeer sobere, maar voor U voldoende, wijze uiting geef.

Hooggeachte Ambtgenooten, ook in Uw kring treed ik niet als een vreemde binnen, en de meesten Uwer behoef ik niet om Uw vriendschap te vragen, omdat die mij sedert vele jaren reeds geschonken werd. Temeer is het mij een voorrecht in Uw kring te mogen binnentreden, immers in het vooruitzicht, dat die vriendschap aan een vruchtbare samenwerking in het belang der Universiteit zal bevorderlijk zijn. In het bijzonder geldt dit U, mijne ambtgenooten in de juridische faculteit. Uwe uitnoodiging

en de zekerheid, dat door U, wier leven aan de wetenschap werd gewijd, mijn tekort wordt aangevuld, gaf mij vrijmoedigheid om een plaats in Uw midden in te nemen.

Ter herdenking van mijn voorganger wil ik thans een woord spreken, doch ik ben in verlegenheid, wien ik als zoodanig beschouwen moet. Mij is het onderwijs opgedragen in het Romeinsch recht en strafrecht. Als mijn voorganger mag ik beschouwen den lector mr. Chr. Zevenbergen, den geleerden Romanist, die van ons ging en wiens verlies, althans ten deele, voor de studenten te vergoeden, mijn zware taak is. Als mijn voorganger kan ik beschouwen den hoogleeraar W. Zevenbergen, den niet minder geleerden criminalist, wiens vroegtijdig heengaan voor de wetenschap een zoo groot verlies is geweest. Of ook U, hooggeleerde Diepenhorst, die na dat heengaan voor de tweede maal het onderwijs in het strafrecht tijdelijk hebt waargenomen en wiens opvolger te zijn een bezwarend voorrecht is. A! die voorgangers heeft de Universiteit dankbaar te zijn. Het zij mij intusschen vergund nog iets verder terug te gaan en den voorganger te gedenken, die zoowel het Romeinsch recht als de strafrechtsphilosophie doceerde, den hoogleeraar Fabius, die een tijd lang alleen den last van een faculteit had te torsen, en die de eenige hoogleeraar was, wiens juridische colleges ik volgde. Het aantal studenten in de faculteit was destijds klein; het gemis van den effectus civilis voor de diploma's der Universiteit was een zware druk. Voor wat onder die moeilijke omstandigheden Fabius voor zijne leerlingen is geweest door zijne bezielde colleges, door de wijze, waarop hij voor hen zijne rijke bibliotheek en zijne schatten van hoofd en hart openstelde, door de wetenschappelijke nauwgezetheid en de liefde voor de gereformeerde beginselen, waarin hij hun een voorbeeld was, daarvoor zal ik hem steeds dankbaar blijven.

Dames en Heeren Studenten, Gij zijt op mooie woorden, aangenomen ik kon ze spreken, niet gesteld. In dit opzicht stemmen onze smaken overeen. Laat ik U alleen dit zeggen: wanneer mijn nieuwe ambt mij niet zou brengen de geregelde aanraking met Uw kring, in het bijzonder met diegenen Uwer, die mijne leerlingen zullen zijn, dan zou ik een desillusie rijker worden. Bijna 350 jaar geleden schreef Donellus, destijds hoogleeraar te Leiden, een brief aan Marnix, naar aanleiding van een bezoek, dat hij van diens zoon had gehad, met wien hij te voren nog niet de gelegenheid had gehad nader kennis te maken. Waarschijnlijk,

zoo schrijft Donellus, heeft de schuchterheid aan zijn leeftijd eigen, hem teruggehouden mij te bezoeken. Naar men zegt, heeft de jeugd van dezen tijd van dat euvel niet zooveel meer te lijden. Mij doet dat de hoop koesteren, dat ik mijn illusie zal kunnen behouden.

En hiermede heb ik het hoogleeraarsambt aan de Vrije Universiteit aanvaard. Dat zij leve, dat zij groeie, dat zij bloeie!

